

nostra disputatione indigeat. Tradit enim Aristoteles communem descriptionem vel significationem perfecti, dicens illud esse perfectum cui nihil deest, eorum, scilicet, quæ illi debita sunt ad suum complementum. Quam descriptionem in variis generibus declarat, seu diversos modos proponendo, quibus aliqua dicuntur perfecta, scilicet, magnitudine, et partium integritate, et complemento, et virtute, et finis consecutione, quæ omnia in textu sunt perspicua, et in disp. 10, tractantes de bono, quæ de perfecto necessaria videntur, tradimus; quoniam bonum et perfectum vel sunt idem, vel multum inter se connexa esse videntur, ut ibi notamus.

## CAPUT XVII.

## DE TERMINO.

Nihil etiam hoc loco occurrit notandum aut disputandum, quia solum hic agitur de significationibus hujus vocis *terminus*, quæ in textu satis sunt perspicuæ, et in primis etiam dialecticæ rudimentis tradi solent. De re verò ipsa nulla occurrit quæstio, tum propter magnam analogiam et amplissimam significationem, nam *terminus* dicitur, et de voce ipsa significativa, quo modo tractatur a dialecticis, et peculiari ratione dicitur de definitione, ut hic Aristoteles annotat; dicitur etiam de termino reali, vel quantitatis, de quo agitur in prædicamento quantitatis, vel temporis, motus, habitudinis, seu relationis, inquisitionis, potentialitatis, de quibus variis locis disseritur. Tum maxime quia communis appellatio termini, prout metaphysice consideratur, vel in quadam negatione consistit, quatenus res non tendit ultra terminum, vel in denominatione extrinseca, quia est id ad quod aliud tendit, vel in quo sistit, ut disp. 45, sect. 10, attingimus, explicando terminum relationis.

## CAPUT XVIII.

## DE SECUNDUM QUOD, ET SECUNDUM SE, AC PER SE.

Ex ipsa capituli summa constat hic non agi de rebus, sed de significationibus harum vocum; sunt enim hæ voces syncategorematicæ, quæ non significant res aliquas, sed habitudines rerum. Et ita ait Aristoteles dictionem; *secundum quod*, sæpe significare habitudinem causæ formalis, ut si dicamus hominem esse studiosum secundum virtutem; aliquando vero dicere habitudinem causæ materialis proxime, ut cum dicitur paries albus secun-

dum superficiem; sæpe etiam extendi ad alia causarum genera. Ac denique aliquando significare habitudinem situs, ut cum dicitur Petrus sedere secundum regem. Quæ ultima acceptio est notanda; est enim in scholis parum usitata; re tamen vera est latina, et in rigore significat esse proxime post alium. Unde non solum ad ordinem situs, sed etiam ad ordinem perfectionis significandum extenditur, ut si dicas fidem esse perfectissimam virtutem secundum charitatem, id est, proxime post charitatem.

Deinde transfert Aristoteles sermonem ad significationem hujus vocis, *secundum se*, et *per se*, quas reputat ut synonymas, indicans *secundum* sæpe idem significare quod *per*, ut ex prioribus significationibus ipsius *secundum quod*, colligi etiam potest; nam habitudines causarum particula *per*, optime significat. Significationes autem vocis *secundum se*, aut *per se*, claræ sunt in textu. Adverte tamen, omissos hic videri aliquos modos *per se*, positos in lib. 1 Poster. Nam modus *per se* secundo, scilicet, cum passio prædicatur de subiecto, hic non ponitur, nisi reducatur ad tertium hic positum, qui est universalior, et dicitur de omni eo quod primo alicui inest seu convenit, quod potest propriæ passioni attribui respectu proprii subiecti. Quartus etiam modus dicendi *per se*, ratione causalitatis, hic prætermisus est. Possunt etiam aliæ significationes harum vocum annotari, quæ hic non tanguntur, ut quod dictio *secundum quod* interdum diminuit significationem, ut cum dicitur: *Albus secundum dentes*; et dictio *per se* aliquando excludit unionem per accidens, ut supra circa tertium capitulum libri tertii annotavimus. Satis ergo est Aristotelem attigisse præcipuas significationes, ad quas vel aliæ reduci possunt, vel ex eis intelligi. Neque hic occurrit quæstio aliqua disputatione digna.

## CAPUT IX.

## DE DISPOSITIONE.

Hoc caput ex professo exponimus disp. 42, sect. 2, explicando primam speciem qualitatis.

## CAPUT XX.

## DE HABITU.

Prior pars hujus capituli pertinet ad speciale prædicamentum habitus, et ideo illam exponimus disp. 52, quæ est de hac re. Posterior

## CAPUT XXV.

## DE PARTE.

Hic dividit Aristoteles partem in integram, seu quantitativam, aliquotam vel non aliquotam, subjectivam seu potestativam, essentialem, vel metaphysicam, quæ omnia satis per se constant.

## CAPUT XXVI.

## DE TOTO.

Totum significat Aristoteles dupliciter dici, scilicet, vel respective ad partes, quia ex illis constat, vel ut opponitur mutilo, ut, scilicet, totum dicatur cui nulla pars deest, et hæc significatio posterior constabit ex cap. sequenti, ubi de mutilo agit; priorem hic prosequitur. Et prius varia ejus significata enumerat, quæ ex iis quæ dicta sunt de parte, possunt esse perspicua, quia quot modis dicitur unum oppositorum, tot etiam modis dicitur et reliquum. Item cum hoc totum sit unum compositione, quæ dicta sunt supra de uno applicari hic possunt ad totum; nam fere quot sunt modi unius, sunt et totius, si unum cum compositione sumatur, et ideo de hac parte nihil addere oporteret.

Deinde vero exponit Philosophus usum horum terminorum *omne* et *totum*, sed is consistit tantum in loquendi proprietate et consuetudine, quæ servanda est. Neque enim ad rem quicquam refert, sive omnem, sive totam aquam dixeris, sive totam domum, vel omnem, licet prius cum majori proprietate, minorique ambiguitate, vel æquivocatione dicatur.

## CAPUT XXVII.

## DE MUTILO.

In hoc etiam capite nihil occurrit, quod alicujus momentis sit; solum enim declarat Aristoteles quæ conditiones requirantur, vel ex parte rei quæ mutilatur, vel ex parte quæ abscinditur aut abest, ut res mutila dicatur. Et ex priori capite ait requiri, ut quod mutilum fit, sit aliquod totum constans ex partibus, ut per se patet. Deinde ut sit continuum, nam numeri non mutilantur; nam per ablationem cujuscunque unitatis esse desinunt. Unde tertio necesse est ut sit totum heterogeneum; nam homogœneum mutilari proprie non potest, cum in qualibet parte maneat ratio totius, nec totum requirat certam

vero pars spectat ad eam significationem, qua speciem quamdam qualitatis propriæ constituit, et ad alias etiam qualitates significandas transfertur, et ideo hanc partem tractamus in dicta disput. 42, et latius in disp. 44, quæ est propria de habitibus.

## CAPUT XXI.

## DE PASSIONE.

Significationes hujus vocis tractatas ab Aristotele, et multo magis significata ipsa tractamus disp. 42, sect. 2, explicando tertiam speciem qualitatis, quæ est passio et passibilis qualitas, et in disp. 49, quæ est de prædicamento passionis.

## CAPUT XXII.

## DE PRIVATIONE.

Caput hoc, quantum ad varios modos privationum quos Aristoteles in eo tradit, perspicuum et tritum est in dialectica vel mediocriter exercitatis. Nonnullæ vero quæstiones in eo excitari possunt pertinentes ad entitatem privationis vel ad oppositionem privativam; ut an privatio aliquid reale sit, aut ens rationis et quomodo; an in privata oppositione detur aliquod medium, vel absolute, vel respectu talis subiecti. Item an privatio magis vel minus suscipiat. De quibus disserimus partim in disp. 45, quæ est de oppositionibus, et partim disp. ult. totius operis, quæ est de entibus rationis.

## CAPUT XXIII.

## DE HABERE ET IN ALIQUO ESSE.

Circa hoc caput præter notata de habitu nihil occurrit; videantur ergo dicta in disputationibus quas citavimus cap. 20, et de modis *essendi in*, videri potest ipsemet Philosophus, 4 Phys., cap. 3, et aliqua annotamus in disp. 37, quæ est de essentia accidentis.

## CAPUT XXIV.

## EX ALIQUO ESSE, QUOT MODIS DICATUR.

Hoc etiam caput non continet novam rem aut proprietatem entis, sed significationes hujus dictionis *ex*, et varias habitudines quas potest indicare, quæ in textu satis sunt perspicuæ.

partium compositionem. Necessarium etiam est ut res quæ mutila manet, major sit, quam quæ abscinditur, eandemque substantiæ et essentiæ denominationem accipiat; alias non erit res mutila, sed alia. Ex quo etiam necesse est ut pars quæ deest non sit ex præcipuis; sine aliqua enim ex his res manere non potest, ut sunt caput et cor, etc. Oportet tamen ut sit ex prominentibus et dissimilibus, quia non quælibet particula abscissa facit rem mutilam, ut constat ex usu loquendi. Denique ait Aristoteles talem debere esse partem, ut iterum generari non possit; non enim dicitur res mutila, etiamsi pili radantur, quia nasci iterum possunt. Sed hæc omnia, ut ex ipsismet constat, solum spectant ad usum vocis; posset enim res dici mutila, pro eo tempore quo caret parte, etiamsi posset illam restaurare nutritione; sed hoc usus non habet.

## CAPUT XXVIII.

## DE GENERE.

Hic etiam non de re agitur, sed numerantur solum significationes hujus vocis *genus*, quæ sunt satis vulgares, et a Porphyrio etiam traduntur in lib. Prædicab. Hac vero occasione docet Aristoteles, duobus modis posse aliqua differre genere, nempe aut physico, id est subjecto seu materia, aut metaphysico seu logico, id est prædicamento. De qua distinctione aliqua infra notabimus lib. 10, circa cap. 5, et plura in disp. 13, sect. 2, et disp. 35, sect. 1. Quia vero una significatio generis est, ut significet primum prædicabile, ideo aliqui scriptores hic latissimam texunt disputationem de prædicabilibus. Sed quæ de tractatione universalium metaphysica postulat, ea traduntur a nobis disput. 5, 6 et 7. Reliqua vero, quæ dialecticorum sunt propria, eis relinquimus.

## CAPUT XXIX.

## DE FALSO.

In hoc capite declarat Philosophus quomodo falsitas, falsique denominatio et rebus et orationibus, et hominibus tribuatur. Quæ omnia quantum ad vocum significationem attingunt, sunt satis in textu perspicua. De re vero occurrit hic disputatio, an sit, et quid sit falsitas, et an inter passiones entis numeranda sit, et ubi formaliter sit, ubi vero per solam denominationem extrinsecam. De qua re propriam disputationem instituimus, quæ est numero 9.

## CAPUT XXX.

## DE ACCIDENTE.

Accidens dupliciter dicitur, aut in ratione effectus, aut in ratione entis, quod est extra essentiam alicujus, eique aliquo modo inest, etiamsi per se secundo aut quarto modo posterioristico, id est, vel ex intrinseca dimanatione ab essentia, vel ex certa aliqua et per se causa insit. Has ergo duas significationes accidentis attingere videtur hoc loco Aristoteles, et de eis possunt graves quæstiones pertractari. Nam circa priorem occurrit gravis disputatio de causis et effectibus contingentibus, et de fortuna et casu; de qua re in disp. 19 copiose disserimus. Circa priorem vero significationem dicendum occurrebat de natura accidentis in communi, et comparatione ejus ad substantiam, ejusque divisione. De qua re late agimus in disp. 37, 38 et 39, et ideo circa librum hunc nihil amplius notandum occurrit.

## LIBER SEXTUS METAPHYSICÆ.

## DE ENTE PROUT IN HUIUS SCIENTIÆ CONSIDERATIONEM CADIT, VEL AB ILLA REJICIENDUM EST.

Adhuc immoratur Philosophus in præcemiis, et (ut ita dicam) in vestibulo hujus doctrinæ; non enim incipit de re ipsa dicere, sed ad constituendum ejus objectum regreditur. Et primo statuit objectum hujus scientiæ esse ens in quantum ens, prout includit entia immobilia, et re ipsa separabilia, et hac occasione multa docet de proprietatibus hujus scientiæ, et de divisione scientiarum speculativarum earumque comparatione. Deinde excludit quædam entia ab hujus scientiæ consideratione, scilicet, ens per accidens et ens verum.

## CAPUT I.

## HANC SCIENTIAM ESSE DE ENTE UT ENS, IDEOQUE ESSE PRIMAM SCIENTIAM SPECULATIVAM, ET AB ALIIS DIVERSAM.

Omnia quæ docet Aristoteles in hoc capite de hac scientia et objecto ejus, tractantur a nobis disput. 1 præcemiis, et ab eodem fere tractata sunt in lib. 1, cap. 1 et 2, et lib. 4, cap. 1.

Quæst. 1. Utrum objectum hujus scientiæ sit ens in quantum ens. Disp. 1, sect. 1.

Q. 2. An hæc scientia sit speculativa, et in eo ordine sit prima. Disp. 1, sect. 5.

Q. 3. An hæc scientia sit universalis et tractet de omnibus entibus, et quomodo. Disp. 1, sect. 2.

Q. 4. An hæc scientia constituat aliis scientiis objecta, et eorum quod quid est aliquo modo ostendat. Eadem disp. 1, sect. 4.

Q. 5. Solet etiam hic quæri an ens, in quantum ens, habeat principia et causas, quæ in hac scientia considerentur, quod disp. 3, sect. 3, tractatum est.

Q. 6. Denique propter ultima verba Philosophi in hoc capite quæri solet, si nulla esset substantia immaterialis, an scientia metaphysica distingui posset a physica; quam quæstionem locumque Aristotelis tractavi disp. 1 sect. 1.

Alia multa solent hoc loco quæri de habitu et actu pratico et speculativo, nempe quo modo differant, et in quo uniuscujusque propria ratio consistat, et præsertim agi solet de illa divisione scientiæ speculativæ in physicam, mathematicam et metaphysicam; sed hæc, quantum spectant ad præcimum hujus scientiæ, satis a nobis tractantur disp. 1, sect. 5 et 6. Quantum vero ad res ipsas, magis spectant ad scientiam de anima, quæ de intellectu ejusque muneribus considerat; tamen pro hujus scientiæ complemento attinguntur a nobis infra, declarando illam speciem qualitatis, quæ est habitus, disp. 44, sect. 8.

Tandem multa dialectica hic attinguntur, quæ ad libros Poster. pertinent, quæ a nobis propterea prætermittuntur, ut an scientia supponat, an est, et quid est, de suo objecto, vel illud aliquo modo demonstrat, et similia.

## CAPUT II.

## ENS PER ACCIDENS ET ENS VERUM AB HUIUS SCIENTIÆ CONSIDERATIONE EXCLUDI.

Quæst. 1. Circa priorem hujus capitis partem, in qua removet Aristoteles ens per accidens a consideratione hujus scientiæ, quæri potest primo, de quo ente per accidens loquatur. Dupliciter enim potest ens per accidens dici: primo, in ratione entis, quia non est unum per se, sed pluribus essentiis constat; secundo, in ratione effectus, quia non habet causam per se, sed præter intentionem agentis evenit, qui alias dici solet effectus contingens. Cum ergo ens per accidens æquivoce his duobus modis dicatur, videtur Philosophus inepte procedere; nam in principio loquitur priori modo, et excludit illud ens per accidens, quod non est unum, sed plura; po-

stea vero a textu 5 loquitur de ente per accidens posteriori modo. Nam, ut probet esse hujusmodi entia per accidens, probat esse effectus contingentes, et non omnia ex necessitate evenire.

Dicendum vero est, Aristotelem utroque modo excludere ens per accidens, ut ex contextu constat. Neque est æquivocatione usus, sed ab uno ente per accidens secundum esse, seu per aggregationem, divertit ad effectum per accidens. Quia modus, quo consurgunt entia per accidens priori modo, est causalitas per accidens, et præter intentionem agentium naturalium. Nam, licet interdum accidentale compositum videatur una actione fieri, et per se, sub ea tamen ratione non est omnino ens per accidens, sed aliquo modo per se, juxta ea quæ tradimus disp. 5. Cum igitur ens per accidens non sit unum, proprie loquendo, neque una generatione fit, neque per se intenditur a natura, et ideo ex eo quo sub scientiam non cadunt quæ per accidens et contingenter eveniunt, recte infert Aristoteles entia per accidens ut sic non cadere sub scientiam. Nec refert, quod ens per aggregationem potest interdum per se intendi ab agente intellectuali, quia vel sub ea ratione est aliquo modo per se in ordine ad aliquem finem a tali agente intentum, vel certe illud idem est mere contingens et per accidens, atque ita ut tale est, sub scientiam non cadit.

Q. 2. Jam vero quæstio relinquatur, quo sensu verum sit ens per accidens non cadere sub scientiam. Sed quia res hæc tractatur in 1 Poster., ubi agitur de subalternatione scientiarum, et per se satis est clara, dicendum est breviter, ea ratione qua scientia non est, nisi de necessariis, ens per accidens non esse objectum scibile, quatenus tale est. Item, quia ens per accidens, ut sic, non est ens, sed entia, et ita non cadit sub unam scientiam.

Et ex prima ratione collige, non tantum ea, quæ raro et per accidens eveniunt, sed etiam ea quæ ad utrumlibet, et per se moraliter seu ex intentione agentis fiunt, ut sunt libera, ut sic non cadere sub scientiam; ut hinc intelligatur vanas esse doctrinas, quæ divinant de futuris liberis in particulari et definite; de quo alias.

Ex secunda vero ratione collige, ens constans ex multis diversorum generum, licet absolute sit ens per accidens, tamen si consideratur sub aliqua ratione per se una in ordine ad aliquos effectus, vel proprietates, posse

cadere sub scientiam, maxime subalternatam, ut latius in dialectica tractatur.

Ultimo est considerandum, aliud esse loqui de ente per accidens quoad rem subjectam huic denominationi, aliud de ipsamet formali ratione entis per accidens; quod aliter dicitur, aliud esse loqui de ente per accidens in actu exercito, et in actu signato: ens ergo per accidens quoad rem subjectam seu exercitam, non cadit sub scientia, et hoc est per se videns ex dictis. Atque hoc modo ostense est in disp. 1, sect. 1, ens per accidens dimitti sub objecto hujus scientiæ. non eo ratio formalis entis per accidens conueni potest scientiæ; nam concipitur per se unius rationis formalis per se, quæ mouet suas proprietates, et hoc modo egimus hæc divisione entis in ens per se et per accidens, propriamque rationem entis per accidens quoad esse declarauimus disput. 4, sect. 3. Similiter inter disputandum de causis efficientibus, diximus de entibus per accidens quoad contingentias, an sint, et quas causas habeant, disput. 19, fere per totam, ubi etiam hac occasione de fato et fortuna, aliisque causis per accidens disserimus. Quæ simili modo, ut exercent causalitatem per accidens, sub scientiam non cadunt; ratio autem formalis illius causalitatis in quo posita sit et unde oriatur sub scientiam cadit. Atque hæc de priori parte hujus capituli.

In posteriori autem excludit Philosophus a consideratione hujus scientiæ ens quod appellat verum, cui opponitur falsum, ut non ens. Et rationem reddit, quia hæc tantum sunt in compositione et divisione mentis, et ita sunt entia rationis. Circa quam partem multa dubitari possunt. Primum an veritas sit solum in compositione et divisione intellectus, vel etiam in simplicium apprehensione. Aristoteles enim hic aperte videtur affirmare primum, et negare secundum, illis verbis: *Quod autem tanquam verum ens, et non ens ut falsum, quoniam circa compositionem et divisionem est, etc.* Et infra: *Non est autem verum falsum in rebus sicut bonum et malum, sed in mente; circa simplicia vero, et circa ea quæ quid sunt, nec in mente.* Ubi aperte et affirmat veritatem esse in compositione, et negat esse in rebus, sed in mente, et declarat non esse in qualibet mentis operatione, quia non in simplici qua cognoscitur quid est, sed tantum in compositione. Cum autem sermo sit doctrinalis et indefinitus, æquiualeat universali, et quæcunque exceptio vel dis-

tinctio fiat, erit aperta contradictio vel limitatio doctrinæ Aristotelicæ, et extra mentem ejus. Unde Commentator, Alexander, Aphrodisæus, Scotus, et alii ita simpliciter exponunt absque declaratione vel limitatione.

D. Thomas vero et Alexander Alensis aperte limitant, et aliquam veritatem fatentur esse in simplici mentis conceptu. Quam sententiam late defendimus disp. 8, sect. 3. Et brevis resolutio est, quam tetigit Ægid., Quodl. 4, q. 7, duplicem esse veritatem: unam, quæ habet oppositam falsitatem, alteram, quæ non habet oppositam falsitatem, sed ignorantem. Aristoteles ergo hoc loco de priori falsitate loquitur, et de illa universaliter verum est, solum reperiri in compositione et divisione. Posterior autem veritas in simplici conceptione locum habet.

Hanc vero esse legitimam Aristotelis intelligentiam ex eodem Aristotele colligimus. Nam imprimis distinctio illa duplicis veritatis ex ipso desumpta est, lib. 3 de Anima, c. 6, text. 26, et lib. 6 Metaph., c. 12, ubi expositores, præsertim Aphrodisæus, et D. Thomas, et Alensis notarunt, Themistiusque, 3 de Anima, cap. suo 45. In priori itaque loco sic ait Aristoteles: *Est autem dictio quidem aliquid de aliquo, quemadmodum affirmatio; estque vera vel falsa omnis; at intellectus non omnis, sed qui est ipsius quid est ex ipso quid erat esse, et verus est, et non aliquid de aliquo, sed ut visus proprii verus est.* Ubi aperte distinguit alium modum veritatis, præter illum, qui est ut aliquid de aliquo, id est in compositione. Quod autem illa veritas non habeat falsitatem oppositam, declarat Aristoteles, lib. 9 Metaph., c. ult., ubi cum text. 21 dixisset, verum et falsum in compositione et divisione reperiri, interrogat deinde text. 22, quomodo possint in simplicibus inueniri, et respondet, suo etiam modo reperiri in eis verum et falsum; sed verum proprie, falsum autem solum improprie et per ignorantem, seu per accidens. Nam *attingere* (inquit) *est dicere verum* (ne tamen quis putaret hic sumi dicere pro componere, sicut in citato loco de Anima, interponit dicens) *Non enim est idem affirmatio et dictio* (hic enim dicere sumitur pro eo quod est concipere rem sicut est.) At, *non attingere*, ait, *est ignorare*, quasi dicat, ibi non est falsitas, sed ignorantia, nisi secundum accidens, id est, adjungendo compositionem et tribuendo alienum conceptum ei, cujus conceptus non est.

Quo etiam modo dixit lib. 3 de Anima, c.

3, text. 161, in phantasia et sensibus esse interdum falsitatem; intelligit enim non proprie et per se, sed per accidens. Nam sensus ipse, cum decipitur, solum deficit non apprehendendo quod est, sed aliud, quæ est impropria falsitas, et potius quædam ignorantio; per accidens vero sequitur falsitas, non tam in sensu quam in intellectu, quia id quod sensui apparet, tribuit rei cui non conuenit. Hanc vero differentiam inter veritatem et falsitatem simplicium, quod illa sit propria, hæc vero impropria, Aristoteles satis explicat in citato loco 9 Metaph., dum veritatem illam, simpliciter veritatem appellat; alteram vero potius ignorantem et falsitatem per accidens, seu potius occasionem falsitatis, ut disp. 9, sect. 1, latius declaramus ex eodem Aristotele, lib. 5 Metaph., cap. 29.

Denique quod hoc loco 6 Metaph., solum loquatur Philosophus de veritate illa, quæ habet propriam falsitatem oppositam, patet, tum quia aliis locis ponit distinctionem duplicis veritatis, et alteram extra compositionem admittit; tum etiam, quia hoc loco non sine consideratione semper conjunxit verum et falsum, ut significet se loqui de illo ente vero, cui non ens falsum opponitur. Tum præterea, quia supra, lib. 5, c. 7, text. 14, inter acceptiones entis posuit illam, quæ esse significat veritatem compositionis, et ad illud ens verum alludit hic, cum dicit ens verum solum in compositione reperiri. Nam in principio hujus capituli resumpsit Aristoteles tres divisiones entis, quas in l. 5, cap. 7 Metaph., posuerat, scilicet, in ens per se et per accidens, in ens verum et non ens falsum, et in ens actu et potentia. Et potius exclusit ens per accidens, statim autem ens verum; ergo de eodem loquitur hic, de quo lib. 5 locutus fuerat.

Q. 4. Ex his facile expeditur alia quæstio, an verum et falsum reperiantur in rebus; videtur enim hic Aristoteles negare. Sed eandem habet interpretationem; nam in rebus etiam non est veritas, quæ habeat propriam falsitatem oppositam; est tamen sua propria veritas, de qua late dictum est disp. 8, sect. 7. Constatque hanc veritatem cognitam fuisse ab Aristotele, cum dicat lib. 2 Metaphys., cap. 1, ut *unumquodque est, ita et verum esse*; eaque esse verissima entia, quæ sunt maxime perfecta.

Q. 5. Rursus quæri hoc loco posset an bonum et malum sint in rebus; de qua re dictum est disp. 10 et 11. Discrimen autem ab

Aristotele hic positum est, bonitatem quæ habet propriam malitiam oppositam in rebus reperiri; veritatem autem quæ habet propriam falsitatem oppositam non reperiri in rebus, sed in mente, et ita est res clara.

Q. 6. Tandem esse potest quæstio, an entia rationis pertineant ad metaphysiæ considerationem. Quia ea ratione, qua Aristoteles excludit verum ens, excludit etiam omne ens rationis. Quod est verum loquendo de objecto directo et proprio, ut disput. 1, sect. 1, dixi. Hoc vero non obstat quominus per occasionem et ad distinguendum illud ab ente reali, consideretur ens rationis in hac scientia, ut in disp. ult. hujus operis annotamus; sic enim Aristoteles cum hic excluderit ens verum, de alio tractationem promittit, eamque tradit lib. 9, cap. ult.

#### LIBER SEPTIMUS METAPHYSICÆ.

##### DE PRÆCIPUO SIGNIFICATO, QUOD EST SUBSTANTIA.

In hoc libro incipit Philosophus agere de principali subjecto, et quodammodo unico (ut ipse primo cap. dixit) objecto hujus scientiæ, quod est substantia; et prius intentionem proponit: deinde declarat quid sit substantia, et præsertim agit de Quod quid est; ac tandem in agitandis opinionibus philosophorum de variis modis substantiarum plurimum immoratur.

#### CAPUT I.

##### SUBSTANTIAM ESSE PRIMUM ENS, PRIMUMQUE HUIUS SCIENTIÆ OBJECTUM.

Quæst. 1. Posset hoc loco tractari primo quæstio de analogia entis inter substantiam et accidentia, quoniam aperte hic Aristoteles eam docet. Videatur disp. 32, sect. 3.

Q. 2. Secundo, quæri solet utrum accidentia in abstracto sint entia, quoniam Aristoteles hic eam videtur quæstionem mouere. Sed præter ea, quæ de divisione entis inter substantiam et accidens ibi diximus, nihil addendum occurrit. Quia cum dicuntur accidentia in abstracto, nihil additur vel adimitur ipsis accidentibus; nam illud in abstracto, solum dicit denominationem extrinsecam ex nostro modo concipiendi aut significandi desumptam. Quare solum esse potest quæstio de ipsis formis vel modis accidentalibus, non prout hoc vel illo modo significantur, sed secundum se, seu prout tales formæ sunt; sic

enim merito dicuntur accidentia in abstracto : quia ut formæ sunt, non sunt aliter significabiles. De his ergo formis nulla superest quæstio, quin sint entia, diminuta quidem et imperfecta, tamen vera entia, et quæ simpliciter et sine addito possunt ita appellari, ut citato loco dixi.

Est autem differentia inter accidens concretum et abstractum in modo significandi, quia illud includit subjectum in sua significatione, hoc vero non, sed significat tantum ipsam formam. Et ex hac parte videtur concretum magis absolute ens, tanquam id quod est, quam solum abstractum; hoc enim argumentum Aristoteles hic proponit. Dicendum vero est accidens abstractum et concretum idem esse, idemque ens importare, si formaliter ac per se sumantur ut sumi debent; nam materialiter certum est concretum ratione subjecti, quod connotat, esse magis ens, quia est subsistens, seu compositum ex subsistente et forma accidentali; tamen, licet sub ea ratione plus habeat entitatis, minorem tamen unitatem per se habet; est enim ens per accidens. Sed de hac distinctione accidentis in abstractum et concretum dixi plura disput. 39, sect. 2.

Q. 3. Ubi etiam vulgarem quæstionem attingi, quæ hic tractari solet, scilicet, an concreta accidentium significent de formali subjectum, ut vult Avicenna, quem nonnulli Nominales sequuntur, sumentes fundamentum ex hoc loco Aristotelis; an vero de formali significent qualitatem, ut Commentator, D. Thom. et frequentius Doctores docent ex Aristotele, in Prædicam., cap. de substantia, dicente: *Album solum qualitatem significat*. Sed neutra sententia satis ex Aristotele sumitur; nam hic solum argumentando dicit, videri magis ens concretum quam abstractum propter inclusionem subjecti, quod est verum, etiamsi subjectum includatur ut connotatum. In cap. autem de substantia non dicit: *Album solum qualitatem*, sed, *solum quale significat*, in quo etiam subjectum includitur; quanquam mens Aristotelis ibi solum fuerit dicere non significare quale quid, ut secundas substantias, sed quale accidentale, quod vocavit *solum quale*. Nihilominus posterior sententia, sicut communior, ita et verior est, ut ex ipso usu vocum satis constat, et dicto loco satis probatum est; videri etiam potest Cajetanus, cap. de ente et essentia.

Q. 4. Rursus hic quæri solet, utrum inhærentia sit de essentia accidentis, eo quod

Aristoteles hic ait, accidens esse entis ens. Tractatur disp. 37, sect. 1.

Præterea, quomodo verum sit quod hic dicit Aristoteles, natura, cognitione, ratione et tempore esse substantiam priorem accidente, tractatur disput. 38, per totam, ubi textus Philosophi late exponitur.

## CAPUT II ET III

## QUID SIT SUBSTANTIA, ET QUOTUPLEX.

Quæst. 1 et 2. Hæ duæ quæstiones, quid nimirum substantia sit, et quotuplex, in disp. 33 late tractantur, ubi specialiter disputatur illa divisio substantiæ in primam et secundam, ad quam revocat hic D. Thom. quadri-membrem divisionem, quam hic ponit Philosophus, substantiam dividens in *quod quid erat esse*, id est, essentiam et quidditatem rei, *ipsum universale*, id est, supremum genus substantiæ, et *genus*, subintellige sub illo contentum, adde etiam et speciem, et *primum subjectum*, id est, primam substantiam. Nam primum membrum non est proprie substantia, imo nec proprium prædicamenti substantiæ, sed analogum ad omnem rei quidditatem; et ideo in prædicamento substantiæ omissum est. Secundum vero et tertium continentur sub secunda substantia; quartum vero idem est quod prima substantia. De qua etiam quomodo dicatur maxime substantia, ibidem declaratum est.

Q. 3. Tertio, posset hic tractari divisio substantiæ in materiam, formam et compositum, quam etiam tradit Aristoteles infra, c. 10 hujus lib., et c. 43 et 45, ac lib. 8, c. 2 et 3, et lib. 12, cap. 3, text. 14, et in principio secundi de Anima; tractatur autem a nobis disp. 33, sect. 1. Id solum videtur hic notandum, Aristotelem hoc loco divisisse primam substantiam in illa tria membra, quæ eadem proportionem sumenda sunt; potuisset tamen pari modo dividere vel substantiam secundam, vel substantiam in communi, ut fecisse videtur in lib. de Anim. Sed hoc parum refert; intellexit enim Aristoteles ex una divisione in particulari data alias subintelligi facile posse.

Q. 4. Quarto, quæri hic solet circa text. 7, in fine, an forma sit prior ac præcipua substantia quam materia et compositum; solet enim ita intelligi textus hic Aristotelis, ut patet ex interpretatione D. Thomæ, Alensis, Scoti, et Commentatoris. Sed occasio errandi fuit, quod infideliter antiquus interpret trans-

talit; ubi enim textus græcus habet *et ipsum*, ipse vertit *et ipso*. Unde Aphrodisæus aliter exponit, scilicet, non solum formam, sed etiam compositum esse perfectius materia; quod Aristoteles statim tradit text. 8. Vel certe sensus est, si forma est perfectior materia, compositum esse utraque perfectius. Tractatur hoc ex professo, disp. 45, sect. 7, ubi etiam forma cum materia comparatur; et explicatur ratio Aristotelis, qua probat formam esse perfectiorem materia, quia est separabilis; intelligitur enim permissive, seu de forma et materia ut sic; nam in tota latitudine formæ est aliqua separabilis, non vero in tota latitudine materiæ; id enim satis indicat excessum formæ respectu materiæ ex genere suo, et ex communi ratione actus et potentiæ ejusdem generis.

Q. 5. Quinta quæstio hujus loci maxime propria est, qualis substantia sit materia, et an sit pura potentia, vel aliquid habeat actualitatis, de qua re late disp. 43, sect. 4 et sequentibus. Cum qua quæstione conjuncta necessario est quæstio de forma substantiali, an detur, quam etiam hic Aristoteles attingit, eamque late disseruimus disp. 46. Quod ergo hoc loco Aristoteles definit, solum est materiam solam non esse illam substantiam primam quam appellamus maxime substantiam, sed esse quamdam potentiam ad illam; non tamen negat Aristoteles habere materiam suam substantialem entitatem, quamvis potentialem, ad formam recipiendam. Cum ergo ibi Aristoteles significat materiam esse notissimam, vel argumentando tantum loquitur, vel certe intelligit materiam esse notissimam sub communi ratione materiæ, seu subjecti transmutationum, non vero sub propria ratione materiæ primæ.

Q. 6. Sexto, quæri potest an quantitas sit substantia, quod hic Aristoteles negat, et merito; de qua re egimus disp. 43, sect. 2.

## CAPUT IV.

## DE DEFINITIONE SEU QUIDDITATE REI.

Aristoteles in fine præcedentis capitis, de substantiali forma se acturum promisit; quia vero substantialis forma est, quæ complet substantiæ quidditatem, seu *quod quid erat esse*, ut ipse loquitur, ideo ab ipso quod quid erat esse disputationem exorditur. Et tacite inchoat disputationem contra Platonem, ut ostendat formas separatas seu ideas non esse necessarias, nec propter definitiones, nec pro-

pter esse individuorum, nec propter rerum generationes. In hoc ergo capite tractat de quidditate, seu quod quid est (hoc enim nomen magis proprium concretumque est quam quidditas), agit (inquam) *logice*, ut ipse dicit, seu in ordine ad definitiones. Quia vero quod quid est latius patet quam forma substantialis rigorose sumpta, ideo hic generalius de illo disputat. Et hac occasione multa præfatur de ordine doctrinæ in procedendo a notioribus ad minus nota; circa quæ immorari aut movere quæstionem supervacaneum est, cum ea methodus passim ab Aristotele repetatur, sitque proprium dialectici declarare illam.

Quæst. 1. Primo ergo quæri potest, an verum sit quod in principio hujus capitis Aristoteles ait, illud esse quod quid erat esse rei, quod per se primo prædicatur de re, id est, ita ut in definitione prædicati non ponatur subjectum, ut ipsemet declarat. Et ratio dubii esse potest, quia genus prædicatur per se primo de specie, ut animal de homine, et tamen non est quod quid erat esse hominis. Rursus differentia, ut rationale, non dicit quod quid est, quia non in quid, sed in quale prædicatur, et tamen prædicatur per se primo. Verumtamen hæc quæstio rejicienda est in lib. Poster., ubi de modis per se late Aristoteles disputat. Et breviter dicendum est, quod quid erat esse, logice sumptum, nihil esse aliud quam definitionem essentialem ac quidditativam rei, quæ, ut est formaliter in mente aut voce, est opus dialecticæ; ut vero essentia rei menti objecta, aut definitione explicata, est essentia metaphysica, quæ, dum in ordine ad definitionem explicatur, logice declarari dicitur, et ita loquitur Philosophus hic.

Hæc autem definitio potest aut tota distincte prædicari de definito, et tunc est propria et adæquata prædicatio quidditatis; potest item prædicari per partes enunciando vel solum genus, vel solam differentiam; et tunc, ut absolute non prædicetur totum quod quid est, tamen explicite prædicatur aliquid ejus, et implicite totum, quia nec genus, nec differentia prædicantur ut partes, sed ut aliquo modo dicunt totum. Et ideo sub *quod quid erat esse*, non sola definitio, sed etiam genus, et differentia, ea ratione qua prædicantur de definito, comprehenduntur. Et hoc modo animal dicitur esse quod quid erat esse hominis, non integrum formaliter, confuse tamen totum. Nec refert quod differentia dicatur præ-